

Tódor Erika-Mária

Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban (Marossy Boglárka)

RÁCIÓ KIADÓ – SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY. BUDAPEST. 2019. 252 OLDAL

Kétnyelvűség a romániai hétköznapiakban

Milyen nyelvi képet mutatnak a romániai magyar kisebbségi lét mindennapjai? Erre a kérdésre keresi a választ Tódor Erika-Mária *Hétköznapi kétnyelvűség* című kötetében, amely a Ráció Kiadó és a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány közös gondozásában jelent meg 2019-ben, a Gondolat-Jel sorozat első köteteként. Alapját a különböző erdélyi magyar nyelvi környezetben működő oktatási intézményekben folytatott empirikus kutatásai képezik, erre a gyakorlatiségra utal a címben jelölt *hétköznapi* jelző is.

A szerző az előszavát követően – amelyben feltárja a kutatások indítékait, célját és a tanulmányok egymás mellé rendezésének az ívét, majd köszönetet nyilvánít azoknak az embereknek és közösségeknek, akik és amelyek támogatták a munkáját –, nyolc nagyobb fejezeten keresztül bontakozik ki a kötet tartalma, amelyet egy bőséges román, majd angol nyelvű összefoglaló és a felhasznált irodalom jegyzéke zár.

Az első, *Fogalmak és jelentések* című fejezet rövid áttekintést nyújt a nyelvi tájkép fogalmának alakulásáról, tisztázva, hogy a továbbiakban abban a jelentés-összefüggésben használja a terminust, amely „a megélt nyelvpolitikai adottságok, a nyelvhasználati tradíciók egyéni és kollektív értelmezésének vizualizációjaként” (18) határozható meg. A továbbiakban pontosítja az iskolai nyelvi tájkép jelentéskörét, majd a nyelvhasználati szokások és a kétnyelvűség elméleti összefüggéseit.

A második fejezet a kutatás bemutatását tartalmazza: általános kitekintést nyújt a témában eddig ismeretes vizsgálatokról, majd az aktuális terepmunka lépéseiről. Általános célként az iskolai nyelvi környezetben való kétnyelvű magatartás megértését és értelmezését tűzi ki, amelyet az iskolai nyelvi tájkép jellemzői, a nyelvi magatartás, a nyelvi attitűd, valamint a tannyelvhasználat és az iskolai nyelvhasználat szempontjai szerint eleméz. A szerző egy olyan integrált kutatási modellben végezte a vizsgálatát, amelyben kvantitatív (kérdőíves adatfelvétel) és kvalitatív módszerek (interjú, fókuszcsoportos beszélgetés, fényképes dokumentáció) egyaránt helyet kaptak. A kutatási mintába diákok, pedagógusok, iskolai ügyintézővel foglalkozó személyek kerültek be, összesen 62 pedagógus,

titkár, könyvelő, valamint 476 diák, akik nagy része magyar tannyelvű iskolai környezetből származik, egynegyedük azonban szlovák vagy szerb iskolában tanuló diák. A kutatásban nyolc – Hargita, Temes és Bákó megyei – magyar tannyelvű iskola szerepel (ehhez adódnak hozzá az említett idegen nyelvű iskolák). Bár mindhárom közeg reprezentatív a maga nemében (a román és a magyar nyelvi közeg arányossága terén), az azonban aligha mondható el a három csomópont kapcsán, hogy a tapasztalatok összessége lefedné a teljes romániai magyar iskolai nyelvhasználat jellemzőit, ahogyan azt a kötet alcíme előrevetíti.

A harmadik fejezet *Iskolai nyelvi tájkép: múlt és jelen* címmel az iskolák vizuális nyelv- és szimbólumhasználatát követi nyomon, összehasonlítva a rendszerváltás előtti képet a napjainkéval. Az interjúrészletekből és az ezekhez fűzött megjegyzésekből kiolvasható, miképp befolyásolják egy adott kor politikai, társadalmi jellemzői a strukturált iskolai tér üzeneteit. Visszaemlékezésekből és éntörténetekből kaphatunk képet többek közt a „vörös sarok”-ról, amely politikai könyvecskét, jelvényeket, zászlókat tartalmazott, valamint a négy nagy ideológus – Marx, Engels, Sztálin, Lenin – portréit és jelmondatait. Arról is olvashatunk, hogy a pedagógusok milyen jelentőséget tulajdonítanak a tárgyi környezetnek, és melyek azok a funkciók, amelyeket megítélésük szerint betöltenek az iskolai falak üzenetei.

A negyedik fejezet (*Iskolai életképek és történetek*) tartalmazza az említett vizuális nyelvi forrásokról készült fotók gyűjteményét, időrend szerint tematikus egységekbe rendezve. Találhatunk itt iskolai életképeket az 1950–60-as évekből és napjainkból, a pionír-, azaz a romániai úttörőéletet bemutató pillanatfelvételeket a '70-es és a '80-as évekből, kicsengetési kártyákat, fali üzeneteket, különböző nyelvű és különböző kultúrára utaló vizuális megoldásokat, szimbólumokat és feliratokat.

A következő egység, *A nyelvi viselkedés és nyelvi énkép* a diákok körében végzett kérdőíves kutatás azon eredményeit közli, amelyek egyrészt a nyelvhasználati szokásokra vonatkoznak (közvetlen és közvetett környezetben, valamint a digitális kommunikációban és a médiafogyasztás terén), másrészt pedig a nyelvi énkép alakulásának fontosabb állomásaira (például kommunikációs kudarc, nyelvi lapszus, nyelvi botlás vagy átszólás, nyelvi hiány, kommunikációs szorongás, nyelvközi tudatosság). A nyelvi viselkedésre vonatkozó összesített eredményeket grafikonokon követheti az olvasó, amelyek a három kétnyelvűségtípus – szórvány, átmenet, tömb – összefüggésében követhetők (41; 88–89), a nyelvi énkép alakulásának különböző állomásainál pedig a fókuszcsoportos beszélgetésekből kapunk számos példát, a diákok szóbeli megnyilatkozásainak az idézése által. A diákoknak fel kellett eleveníteniük olyan helyzeteket, amikor nem tudtak valamit elintézni, megkérdezni, amikor románul kellett volna beszélniük. A legtöbb példa a vásárlással kapcsolatos kudarcélményt hozza felszínre: „Egyszer, mikor málnás fagyit akartam venni, véletlenül epreset vettem, mert csak az eper neve jutott eszembe románul”; „Bukarestben kaja nélkül maradtam, mert nem mertem kikérni”; „Akartam egy cukorkát venni, és nem tudtam, hogy hogy kell mondani, hogy a másiktól kérek, és aztán muszáj volt megvegyem azt” (102–103).

Az iskolai nyelvi szocializáció szintjei magyar tannyelvű iskolákban című fejezetben a kutatott iskolák osztálytermi nyelvhasználatának néhány sajátosságáról szerezhetünk tudomást (egynyelvű/kétnyelvű osztálytermi interakciók, nyelvi rutinok), valamint két olyan tényezőről, amelyek szintén befolyásolják, alakítják a tannyelvhasználat jellegét. Ezek az iskolai ügyintézés nyelvi vetületei, valamint a tanárok nyelvi életútjai; ezen a kifejezésen a szerző a tanárok nyelvi szocializációjának főbb állomásait és nyelvhasználati tapasztalatait érti.

A hetedik fejezet (*Nyelvi érintkezés és kétnyelvű lét*) megírását, a szerző szavai szerint, a két- vagy többnyelvű élethelyzetek ihlették, amelyek a vendégszavak beépítésével jellemezhetők. Arra a kérdésre kereste a választ, hogyan élik meg, miként értékelik és értelmezik a beszélők a nyelvválasztási döntéseket. Egy nyelvfilozófiai bevezető után a kódváltás elméleti keretének megismerésével gazdagodunk, majd a kutatás során megragadott egyéni értelmezésekkel és a válaszolók nyelvi presztízsre vonatkozó értékítéleteivel találkozunk, amelyeket a kutatás szerint a nyelvi szocializációs helyszínek, nyelvhasználati szinterek alakítanak. A kutatás során feltérképezett esetekben néha tudatosított, néha rutinszerűen előhívott kettős nyelvű elrendeződéssel találkozunk. Egy interjúrészletből az alábbi helyzeteírást emeli ki a szerző: „szoktam, de mindig tudom [...] mármint, hogy a tudat alatt ott van sokszor a helyes, vagy a magyar szó is [...] de hogy ugye Székelyföldön is trendi a helyi szavakat használni. [...] Például hogyha Székelyföldön beszélgetek valakivel, druzsbát mondok, de Magyarországon láncfűrész használok” (152). A szerző hozzáteszi, hogy tömbmagyar nyelvi környezetben a kettős nyelvhasználat jelentős része az ügyintézésre vonatkozó nyelvi repertoár összefüggésében jelenik meg.

A kötet tartalmi részének utolsó fejezete egy gyakorlati kitekintés: olyan kísérletek, projektek bemutatását olvashatjuk, amelyek a jelen kutatási eredmények fejlesztő szempontú alkalmazását követték. Céljuk, hogy a kutatás tanulságai az iskolai élet mindennapjaiban is megjelenjenek, például olyan módon, hogy a nyelvi magatartás nevelési eszközévé váljanak.

Összességében elmondható, hogy a kötet egy többszakaszos (2012-től 2016-ig tartó) empirikus kutatás részletes bemutatását és elemzését tartalmazza, amelynek külön érdeme, hogy nem ragad le annak pusztán leírásánál, hanem továbbgondolásra készítet, és arra hívja az olvasókat, főként a pedagógus kollégákat, hogy a vizsgálat eredményeit, következtetéseit adaptálják saját környezetükben, és ehhez támpontokat is ad. A különböző egységek szerkezeti felépítése harmonikus: egy tág szakirodalmi mezőben elhelyezett elméleti megalapozás után következik az adatok ismertetése. A jobb átláthatóság érdekében ezeket hol különböző grafikonok illusztrálják, hol táblázatos összesítők kísérik. A kötetben a különböző fejezetek viszont nincsenek számozva (csak az ezekhez tartozó alfejezetek), és ez nagyban megnehezíti az abban való tájékozódást, annál is inkább, hogy a szerző maga is több helyen utal szám szerint a különböző fejezetekben megtalálható információkra.

A kötetet záró román és angol nyelvű összefoglaló nem pusztán formai elvárásnak való megfelelés, hiszen részletessége éppen arról árulkodik, hogy szerzője számít arra, hogy a kétnyelvű közeg nem magyar fele is érdeklődik a mindennapi együttélés nyelvi vonatkozásai iránt, továbbá lehetőséget kínál ezáltal arra nézve is, hogy a nem magyar többségi és kisebbségi csoportok tagjai egyaránt kamatoztathassák a kutatás eredményeit.

Marossy, Boglárka: Bilingualism in everyday life in Romania

Az írás szerzőjéről

Marossy Boglárka

magyartanár
Eftimie Murgu Általános Iskola, Lugos

arnyekavan[kukac]gmail.com